

TÜRK DÜNYASINDA UYGARLIK MESELELERİ

ÜÇÜNCÜ, Uğur*
TÜRKİYE/TURÇIA

ÖZET

Türk Kültürü, tarihin ilk evrelerinden günümüze kadar bazı yabancı kültürlerle karşılaşmış ve karşılaştığı bu kültürlerle karşılıklı olarak etkilemiştir. Türk milleti uygarlığın maddi değerlerini alarak, dünya uygarlığına katılmak isterken farklı ulusların yerel kültür öğelerinden de almıştır. Bu durum, Türk Kültürü'ne, yabancı değerlerin girmesiyle sonuçlandı. Yabancı yerel kültürlerin Türk Kültürü'ne girmesiyle Türkler, birbirlerine yabancılaşmaya başladı. Bu süreci Türk tarihinin neredeyse her döneminde görmek mümkündür. Özellikle Çin, Arap, Fars ve nihayetinde de Batı'nın yerel değerleri Türklerin kendilerine özgü değerlerine zarar vermiştir. Tarih boyunca bu olumsuz durumdan kurtulmak için birtakım çabalar gerçekleştirilmiştir. Tanzimatla beraber, Batı Uygarlığı'yla karşılaşan Türkler; mobilya, kılık kıyafet, modern hukuk gibi değerleri tekrar bünyelerine almışlardır. Tanzimat sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Türk kültürünün zenginliklerini ortaya çıkarma ideali de Türk kültürünün beynelmilel alanda tanınmasına önemli katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, yerel kültürler.

ABSTRACT

Turkish Culture has met with some foreign cultures and affected mutually each other up till now. While Turkish Nation wanted to be part of the world Civilization with the material values of civilization, at the same time They got foreign Nations's local cultures. This state resulted with foreign values influence on Turkish Culture. Turkish Nation began to become stranger to each other because of this effect. This process can be seen almost in all periods of Turkish History. Particularly, China, Arabian, Persian, and finally Western's local cultures cause damage on the values of Turks's local cultures. Some efforts were made for finish this negative state along history. With the period of Tanzimat Turks who meet with Western civilization again became the part of values like furniture, clothing, modern laws etc. After Tanzimat period, by the leadership of M. K. Atatürk the ideal of introducing the Turkish cultural values made remarkable contributions to the presentation of Turkish culture at international level.

* Araş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
e-posta: uucuncu@aku.edu.tr

Key Words: Turkish culture, local cultures.

GİRİŞ

“Uygarlık” ve “Kültür” kavramları bilim insanları tarafından muhtelif tanımlamalarla tarif edilmektedir. Bu tanımlamalardan en fazla kabul görenler şunlardır:

Ziya Gökalp’e göre uygarlık: *“Yöntemle yapılan ve öykünme aracılığıyla bir ulustan öbür ulusa geçen kavramların ve tekniklerin toplamıdır. Kültür ise yöntemle yapılamadığı gibi başka uluslardan da alınmaması gereken yerel duygulardır.”* (Gökalp, 1997: 28) Gökalp’e göre, uygarlık, birçok ulusun ortak malıdır. Çünkü her uygarlığı, sahipleri olan birçok ulus ortak bir yaşam sürerek oluşturmuşlardır. Bu nedenle her uygarlık kesinkes uluslararasıdır. Kültür ise farklı uluslarda aldığı özel biçimlerdir (Gökalp, 1991: 4-5). Ziya Gökalp, Türklerin Modernleşmesi için Avrupa Medeniyetinden sadece maddi, yani teknik değerlerin alınması gerektiğini düşünmekteydi. O bu durumu şöyle belirtir: *“Bugün bizim için Muasırlaşmak, demek, Avrupalılar gibi dritnavtlar, otomobiller, teyareler yapıp kullanabilmek demektir: muasırlaşmak, şekilce ve maişetçe Avrupalılara benzemek değildir.”* (Gökalp, 1976: 11-12)

Mümtaz Turhan’a göre: *“Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, ihtiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarını ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder.”* (Turhan, 1987: 48) Ona göre hiçbir Uygarlık tek bir milletin ürünü değildir, Uygarlık gelişebilmesi için devamlı olarak beslenmek zorundadır. Yani durağan değil, dinamiktir. (Turhan, 1974: 44) Mümtaz Turhan, Garplılışmanın ilim ve tekniğin alınmasıyla gerçekleşebileceğini savunur. Bunun için memlekette gerçek ilim cemiyetleri kurulmalı, birinci sınıf ilim adamları olmalıdır.ona göre aksi taktirde garplılışma taklitten öteye gitmez. (Turhan, 1974: 44)

Erol Güngör ise kültürü: *“Sosyal İlimlerde kültür denince bir topluluğun kendi hayati problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hâle getirdiği usuller ve vasıtalar anlaşır. Şu hâlde bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı bütün maddi ve manevi unsurlarıyla onun kültürünü teşkil eder”* diyerek tanımlamıştır. (Güngör, 1990: 76) O, Milletlerin hayat tecrübesini kültürle özdeşirmiştir. (Güngör, 1986: 78)

Nurettin Topçu ise kültürün, milletlerin ruhu olduğunu, bir milletin başka bir milletin tarihi hadiseleriyle yaşatılamayacağını belirtir.o, Millî Kültürün, Milletin hayatını hâkimiyetine aldığını, Milletin geleceğine yön verdiğini, başka milletlerin kültürünün taklit edildiğinde ise buhranların başlayacağını belirtir. (Topçu, 1998: 24)

Emin Bilgiç kültürü: “Her millete kendi özelliğini veren, ona millî damgasını vuran maddi ve bilhassa mânevi değerler mecmuasıdır.” şeklinde tanımlamaktadır. (Bilgiç, 1986: 32)

Enis Öksüz kültürü, manevi ve maddi olmak üzere ikiye ayırır. Maddi kültür ona göre uygarlıktır. Uygarlık unsurları ona göre de alınabilir fakat manevi kültürde dışarıdan bir şey ithal edilemez. (Öksüz, 1982: 82-83)

Kültür tanımlamaları bizlere gösteriyor ki, kültür, bir millete özgü, onun ihtiyaçlarına cevap veren, yine o millet tarafından ortaya koyulmuş ve daha çok da manevi değerlerden oluşmaktadır. Bir ulus kültürünü asla tamamen değiştiremez. Değiştirdiği taktirde millî kimliğini kaybeder. Kültür esin ve sezgi aracılıklarıyla yapılır. (Gökalp, 1991: 5)

Uygarlık ise dünya üzerindeki bütün unsurların az çok bir şeyler kattığı, bütün insanlığın ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlayan, daha çok maddi değerlerdir. Uygarlık bir ulustan başka bir ulusa geçebilir. Yine Uygarlık, yöntem ve akıl aracılığıyla yapılabilir. (Gökalp, 1991: 5)

Kültürün belirli bir sahibi varken Uygarlık ise bütün dünyanın ortak mirasıdır. Bugün bir Amerikalının günlük hayatta kullandığı birçok madde dünyanın farklı coğrafyalarından geçmiştir. (Güngör, 1990: 76) Uygarlık Doğu’dan Batı’ya, Batı’dan Doğu’ya geçen değişken bir yapı iken; kültür uygarlıklar içinde bulunan yerel değerlerdir. Gelişme göstermek isteyen her millet Uygarlık ürünlerini almak zorundadır. Fakat bunu yaparken o milletlerin yerel öğelerinden sakınması gerekir. Bu olmadığı takdirde millet kendi içinde yabancılaşma sürecine girer. Türk tarihine baktığımızda bu olgunun açıkça tatbikini görebilmekteyiz. Türkler Uygarlığın esaslarını tatbik ederken yabancı yerel kültürleri de çeşitli sebeplerle öz kültürlerine karıştırmış, böylece de kendi içinde yabancılaşmalara gitmiştir. Bu durum da Türk milletinin bir araya gelmesinin önünde bir engel teşkil etmiştir.

I. İslamiyet’e Kadar Türkler

Türk tarihine bakıldığında genel olarak Türk Milleti’nin, uzun tarihi boyunca bir defa yurt, bir defa din, iki defa da uygarlık değiştirmiş olduğu görülür. Yurt olarak Orta Asya’nın yanında, Anadolu’ya, din olarak Gök Tanrı dininden İslam dinine, Uygarlık olarak ise atlı göçebe Türk Uygarlığı’ndan, önce İslam sonra ise Batı Uygarlığı’na geçmişlerdir.

Bunlardan atlı göçebe Türk Uygarlığını Hunlar, Göktürkler, Uygurlar; İslam Uygarlığını Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Osmanlılar; Batı Uygarlığını ise Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk Milleti temsil etmiştir. (Koca, 2000: 7)

Türk Kağanları, devasa bu dört uygarlık arasında Orta Asya büyük kervan yollarının sahibi olarak dünya ticaretinde büyük fikir cereyanları üzerinde müessir olmuşlardır.onların bu teşkilatçı faaliyetleri, bir asır kadar kültür mübadelelerini temin etmiştir. Kendileri de maddi kültürün yüksek bir seviyesinde bulunuyorlardı. (Rasony, 1942: 92) Bu yüksek uygarlığı, uygarlığın

maddi unsurlarıyla beraber kendi öz kültürünü yaşayarak elde etmişlerdi. Bu durumu biz çeşitli kaynaklardan rahatlıkla algılayabiliyoruz. Bunlardan biri arkeolojik buluntulardır. Muhtelif kazılarda başta kurganlar olmak üzere diğer alanlarda birçok maddi unsurlar bulunmuştur.

Kurganlarda çıkan elbiselere, kaya resimlerine ve heykellerine bakılırsa, Türklerin kıyafeti bugünkü medeni kıyafete çok yakındı. Türklerin tipik elbisesi; ceket, pantolon, gömlek, çizme idi. (Kafesoğlu, 1987: 106; Çandarlıoğlu 2003: 99) Pantolonu sadece erkekler değil kadınların da giydiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu gerçek Kenkol Kurganlarından çıkan buluntularla ortaya konulmaktadır. (Ögel, 1991: 93-94) Türkler, yün kumaş ve bezden iç çamaşırı da giymektedirler.¹ Romalılar, keten gömlek giyildiğini ilk defa Hunlardan öğrenmişlerdi. (Kafesoğlu, 1987: 107; Anadol-Abbasova, 2002: 534) Başka kavimler kopça kullandıkları hâlde, Türkler düğme dahi kullanmaktaydı. (Kafesoğlu, 1987: 107) Yine kuşaklarla ve kemerlerle sıkılan kaftanlar, kürkten yapılmış paltolar, yağmurluklar, kepenekler de Eski Türklerde kullanılmaktaydı. Kış aylarında eldiven, burun temizlemek için mendil,² el silmek için ise havlu kullanılmaktaydı. (Koca, 2000: 162) Türkler elbiseleri için ütü dahi kullanmaktaydılar. (Kafesoğlu, 1987: 109)

Eski Türk kurganlarından özellikle kadınların kullandığı çeşitli süs ve süslenme eşyaları: Küpe, gerdanlık, bilezik, boncuk, inci, tarak (targak) ve ayna (gözüngü) gibi çeşitli süs eşyaları eski Türklerin ne kadar uygar olduğunun bir göstergesiydi. (Aslanapa, 1999: 6; Ögel, 1991: 25, 120, 158,170, 242; Koca, 2000: 162) Asya Hunlarında süslenmek için bugünkü ruj gibi kırmızı boya kullanan ve güzel kokular kullanan kadınlar dahi bulunmaktaydı. (Kafesoğlu, 1987: 106)

Türklerin başlıca gıda maddesi ise “et”ti. Bol miktarda et üreten Türkler, bunu uzun süre muhafaza edebilmek için çok erken çağlarda konserve yapmayı öğrenmişlerdir. Konserve ve et Çin’e ihraç edilen başlıca maddelerden olmuştur. Türk içkisi, kısrak sütünden imal edilen kımızdı. Türk bozkırlarından dünyaya yayılmıştır. (Kafesoğlu, 1987: 106) Yine yağ yemesini de Çinliler’in Türklerden öğrendiği anlaşılmaktadır. (Kafesoğlu, 1987: 106)

Türkler temizliğe de önem veren bir değer sistemine sahipti. Çin kaynaklarında bir Hun boyunun (Yüe-Pan) fertlerinin günde üç kere yıkandıklarını ve bir nevi “kola” kullanarak saçlarını temiz ve parlak tuttukları yazılıdır. Yine İdil Bulgarlarının ve Hazarların hamamları vardı. (Kafesoğlu, 1987: 111) Başlıca meslekleri demircilik ve madencilik olan Bozkır Türk topluluğunda mükemmel kılıç, kalkan, kargı, mızrak ve temren imal edilirdi. Kazanlar, madeni tabaklar, maşrapalar, heykeller, ibrikler, kovalar, otağlar,

¹ Hunlara ait Noyun-Ula buluntuları arasında iç çamaşır kullanıldığı açıkça görülmektedir. **Bkz.** Ögel, 1991: 58.

² Burun mendillerine “ulatu”derlerdi. ulatular ipek kumaş parçasından oluşmakta ve Türkler tarafından koyunlarında taşınırdı. **Bkz.** Mahmud, 1997: 136

arabalar, at teçhizatı, eyer ve koşum takımları, kemer tokaları, kayış uçları, kav mahfazı, ok kutuları, zırkılar, tolgalar, Türklerde ne kadar kalabalık bir esnaf zümresinin bulunduğunu gösterir. (Kafesoğlu, 1987: 109)

Eski Türklerde estetik beğeni de çok yüksekti. Turfan'da bulunan mermer yontular bugün yere göğe sığdırılamayan Yunan mermerlerinden hiç de aşağı değildi. (Gökalp, 1997: 122) Türkler halıcılıkta çok ileri bir yere sahiptiler. Keçe, dokuma, kilim, halı bir Türk icadıdır. Dokunan halılar Türklerin saklı kalan duygularının ne kadar estetik bir zevke sahip olduğunun bir göstergesidir. (Rasonry, 1942: 46 - 47) Türk masallarıyla halk şiirlerinin güzelliği de Türklerin güzel sanattaki başarısının bir göstergesidir.

Türkler arasında mahir marangozlar, tahta oymacılar da vardı. Pazırık Kurganı'ndan çıkan, at koşumlarına ait çeşitli süsler, küçük masalar,³ sandalye, kaplar ve birçok ev eşyaları hep ağaçların yontulması sureti ile yapılmıştır. (Ögel, 1991: 64) Yapılan araştırmalarda, Asya Hunlarının; masa, sandalye, koltuk ve dolap, karyola, perde gibi Uygurluk unsurlarını yıllar önce yapıp kullandıklarını gösterir. Bu ev eşyasından çoğunu Çinliler Türklerden öğrendiler. Debbağlık sanatı da Ruslara Bulgarlardan geçmişti. (Kafesoğlu, 1987: 109)

Yine “akapunktur”un da bir Türk buluşu olduğu anlaşılmaktadır. Uygur Türkleri, hastalarını sihirli iğnelerle tedavi etmekteydiler. Çinliler bu tedavi metodunu Uygurlardan öğrenmiş ve geliştirmişlerdir. (Anadol, Abbasova, 2002: 550)

Eski Türkler hem demokrat hem de feministler. Bu feministlik, Şamanizm'in kadınlardaki kutsal güce dayanmasının bir sonucuydu. Türk Şamanları, büyü gücüyle olağanüstülükler gösterebilmek için kendilerini kadınlara benzetirlerdi. Buna karşın Tayonizm inancında da erkek kutsaldı. Bu iki inanç sistemi Türklerde kadın erkek eşitliğini beraberinde getirmiştir. (Gökalp, 1997: 144) Eski Türklerde kadın, erkeğin eşi ve tamamlayıcısı olmuştur. (Gökalp, 1991: 101) Bir buyruk yazıldığında, Hakan ve Hatun buyuruyor ki diye yazılırdı. Yine elçiler, sağda hakan ve solda hatun oturdukları bir zamanda karşılandığı gibi, şölenlerde, kengeşlerde, kurultaylarda, tapınmalarda ve törenlerde savaş ve barış toplantılarında, hatun da kesinlikle hakanla birlikte bulunurdu. (Gökalp, 1997: 145) Kadın, çadırda hatta orduda mühim bir hisseye sahipti. **Göktürk Kitabelerinde** yalnız babanın değil, ananın da tahta çıkışından bahsedilirdi. (Rasonry, 1942: 40) Yine Türk töresinde tek eşlilik vardı. Hakanlar ve beyler daha sonra kuma denilen kadınlar almışsa da hiçbir zaman bunlar Türk töresince eş olarak kabul edilmemiştir. (Gökalp, 1997: 144) Usta binicilik, iyi silah kullanma, yiğitlik, Türk erkekleri kadar Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar doğrudan doğruya, hükümdar, kale koruyucusu,

³ Hunlar zamanında kullanılan masalar günümüzdeki masalarla büyük benzerlikler taşımaktadır. Pazırık Kurganından çıkarılan küçük bir masa göüntüsü için **bkz.:** (Ögel, 1991: 63)

vali ve elçi olabilirlerdi. (Gökalp, 1997: 145) Eski Budunlar arasında hiçbir Millet Türkler ölçüsünde kadın cinsine hak tanımamışlar ve saygılı olmamışlardı. (Gökalp, 1997: 146)

Türklerde teşkilat fikri de çok erken çağlarda oluşmuştur. Özellikle büyük sürülerin sevk ve idaresi, otlakların önceden bulunup korunması gibi faaliyetler, onları dayanışmaya, iş birliğine daha da önemlisi hükmetmeye ve emretmeye hazırlamış, devlet teşkilatı kurmalarında büyük kolaylıklar sağlamıştır. Türkler çok iyi işleyen idari ve askerî teşkilatlar kurarak tarih sahnesine çıkmışlar; geniş sahalara ve halk kütlelerine hükmetmişlerdir. Bunlardan özellikle, Oğuz Kağan'ın boy teşkilatıyla büyük Hun Hükümdarı Mete'nin askerî ve idari teşkilatı, bütün Türk tarihi boyunca ölmezliğini korumuş, devlet kurucularına daima örnek olmuştur. (Koca, 2000: 68)

Türklerde askerî teşkilat çok sağlam temellere dayanmaktaydı. Göktürk kitabeleri Türk ordusunun 1250 yıl öncesinde de var olduğunu kanıtlamaktadır. (Ergin, 1994: 8) Türkler'de askerliğe özel bir meslek gözüyle bakılmamakta; âdetâ her Türk bir savaşçı durumundaydı. (Koca, 2000: 88) Mete'nin "tümen" kavramını ve ona bağlı kurduğu binli, yüzü, onlu birlik teşkilatı gerek savaşçılık, eğitim ve kullandıkları silahlar bakımında çağının en modern birlikleriydi. Bu birlikler Hunlardan sonra Göktürklerde de devam etmiştir.

Orduda, bugünkü modern giyinmenin ilk tipi Türk tipi olmuştur. Çin'de MÖ 4. asırdan, Avrupa'da MS 5. asırdan, Bizans'ta 6. asırdan itibaren, Türk usulüne göre yapılan askerî ıslahatla dünyaya yayılmıştır. Yine Türk ordusunun silahları, giysileri ve ordu eğitimi de diğer milletleri etkilemiş ve uygarlık okyanusuna katılmıştır. (Kafesoğlu, 1987: 107; (Koca, 2000: 28-29; Anadolu, Abbasova, 2002: 534)

Türkler sivil hayatta olduğu gibi ordusunda da temizliğe önem vermişti. "çerge" adı verilen seyyar hamamlar dahi kullanmıştır. Bu usul Bizans tarafından Türklerden alınmıştır. (Kafesoğlu, 1987: 111)

Türkler bilindiği gibi önceleri Şaman dinine mensupken sonraları hızla Gök Tanrı inancına geçmiştir. Gök Tanrı inancında Tanrı tıpkı İslam'ın Allah'ı gibi ezeli ve ebedî, kadiri mutlak, her şeyin yaratıcısıydı. (Koca, 2000: 166-169) Nitekim **Orhun Yazıtlarında** da Tanrı her şeyin hâkimi olarak görülmekteydi. Tanrı buyurduğu için kağan oturulduğunu, milletin neslinin yürüdüğü, savaşların kazanıldığı, kaybedildiği ifadelerine bolca rastlanmaktadır. Thomson, 1993: 94, 96,106,158) Türk Milleti Gök Tanrı inancına yakın olan İslam'ı çok kolay benimsemişti. Gazayı, cihadı, kendi farzları arasına sokan bir din, Türkler için en uygun bir dindi. (Gökalp, 1991: 289) Hatta Türkler, Gök Tanrı inancının Tanrısı'nı, İslam dininin Allah'ından ayırmamışlar ve bu kelimeyi kullana gelmişlerdir. (Mahmud, 1997: 133) Bu inancın yanı sıra Türkler; Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık, Yahudilik, dinlerine de az da olsa meyillenmişlerdir. Genel olarak bakıldığında İslam dini hariç diğer dinler, Türk kimliğinin muhafazasında oldukça tahripkâr olmuştur. Mani dinini seçen Uygurlar dinin

hoşgörü, savaşmaktan kaçınma, et yememe gibi özellikleri nedeniyle kısa sürede Türklük özelliklerinden uzaklaşmışlar ve siyasi yönden de Çin hâkimiyetine girmişlerdir. (Esin, 1978: 134) Yine Bulgar Türkleri Hristiyan olduktan sonra hızla Türklük kimliklerinden uzaklaşmışlardı.

Dil, bir milletin en önemli kalkanıdır. Dilinden taviz veren her millet yok olmaya mahkûmdur. Nitekim bu durumu Çin hâkimiyetini sağlayan bir Türk unsuru olan Chou'larda açıkça görmekteyiz. Bu Türk kavmi Çin'in yerel kültürünü benimsemekle beraber, dilini de alınca hızla Türk dünyasından yabancılaşmış az sonra da yok olup gitmiştir. Bu örnek, dilin Türk Dünyasındaki önemini açıkça göstermektedir.

Türkler kullandıkları dilleri, yaşam tarzlarından dolayı yazıya dökme noktasında pek istekli olmasa da Göktürk ve Uygur alfabeleriyle abideleştirmelere de gitmişlerdir. Bu kalıntılardan anlıyoruz ki Türkçe, tek bir kaynaktan çıkmış, bütünüyle orijinal ve başka dillerle akrabalığı olmayan müstakil bir dildir. (Koca, 2000: 192) Türkçe en eski metinlerde bile ahenkli temiz ve güzel bir dildi. Göktürk yazıtlarındaki gelişmiş yazı sistemi ve anlatılan olaylar itibariyle Türk yazı dili miladın ilk asırlarına kadar götürülür. (Ergin, 1994;8; Kafesoğlu, 1987: 109)

Uygur eserlerindeki dil ise işlenmiş, din felsefesinin en özgün mefhumlarını açık Türkçe ile ifadeye uygun bir hâdedir (Mahmud, 1997: XXXIV)

Türklüğün dil tetkiklerinden tespit edilen ana yurdunda doğan ve oradan benzer muhitlere dağılan kültürü ise atlı göçebe kültürüdür. Söylenbilir ki, Türk olduğu şüphesiz bütün fatih kavimler, tarih sahnesindeki ilk ortaya çıkışlarında bu kültüre sahiptiler. (Rasony, 1942: 10) Atlı göçebe hayat tarzını göçebelerle karıştırmamak lazımdır. Hakiki göçebe ne şehre girebilmiş ne de atlı kültür seviyesine çıkabilmiştir. (Kafesoğlu, 1957: 19) Yine göçebe toplumlarda ekonomi toplayıcılığa yani tüketime dayanırken Türklerde ise hayvancılığa bir başka değişle üretime dayanıyordu. Yine göçebe toplumlarda teşkilat, daha doğrusu devlet fikri mevcut değilken Eski Türklerde ise devlet fikri pek erken çağlarda doğmuş ve gelişmiştir. (Koca, 2000: 24) Bu kültür at ve koyun, demircilik ve akıncılık üzerine inşa edilmiştir. (Rasony, 1942: 12; Kafesoğlu, 1987: 131) Türkler en erken çağlarda icat ettikleri üzengiler sayesinde savaş alanlarında atları bir araba gibi kullanabilmişlerdir. Bu da onlara birçok zafer kazandırmıştır. Nitekim at, Türk'üm âdeta kanadı olmuştur. (Mahmud, 1997: 48-49)

Türkler komşu uygarlıklarla girmiş olduğu ilişkilerle çağın gelişimine ayak uydururken maalesef o uygarlığı yaşayan milletlerin yerel kültürünü de benimseme girişiminde bulunmuştur. Bu durum da Türklük için olumsuz bir etki yaratmıştır. Bunun ilk belirtileri de Çinliler karşısında görülmüştür. Türk Beyleri bazen millî örf ve âdetlerinden uzaklaşarak kendilerini Çin medeniyetinin şaşasına kaptırmışlardır. Mesela Hun hükümdarlarından Ki-ok (MÖ 174-160), Çin elbise ve yemeklerinden çok hoşlanmaya başlamış,

bu özentide o kadar ileri gitmiş ki, veziri onu uyarmak zorunda kalmıştır. Bu uyarı Türk Milleti için bugün dahi çok önemli birer derstir. Vezir şu sözleri söylemiştir: “*Çinlilerin elbiseleri ve yemekleri (bizimkinden) tamamen farklıdır. Şimdi. Hun hükümdarı örf ve âdetlerini değiştirmek ve Çinlilerin kullandığı elbiselerini ve yiyecek maddelerini almak isterse, Hunların tamamen Çin etkisi altına girmesi için, onları ürünlerinden onda ikisini elde etmesi yetecektir.*” (Koca, 200: 66-67)

Bu özentî arayışı Göktürk Devleti’nde de olmuştur. Nitekim **Göktürk Yazıtlarında** bunu açıkça görebiliriz. Bilgisiz, korkak kağanlar tahta çıkınca Çin’in tatlı dili ve kurnazlığına aldanmışlar, kendi aralarında hasımlıklar vuku bulmuş bunun sonucunda ise imparatorluk dağılmıştı. Beylerin oğulları Çin halkına köle; kızları ise cariye olmuştur. Türk Beyleri Türk unvanını bırakıp Çin soylularının unvanlarını almışlardır. Elli yıl bu durum sürmüştür. (Thomsen, 1993: 92) Daha sonra bu durum Türkler arasında sorgulanmış ve Çin’e karşı bir düşmanlık havası doğmuş ve yeniden Türklük şahlanmış ve İltiş Kağan önderliğinde bağımsız olunmuştu. (Thomsen, 1993: 95-96) Fakat daha sonra özentî merakı Türkler’de sürmüştür. 716-734 yıllarında kağan olan Bilge Kağan, Çin’den örnekler alarak reformlar yapma düşüncesine kapılmıştı. Onun bu düşüncesine Vezir Tonyukuk tarafından yerel kültürden taviz verileceği kaygısıyla şiddetle karşı çıkmıştı. (Koca, 2000: 67-68)

Bu yabancı kültür merakı Uygurlarda daha da fazla olmuştur. Uygur Kültürü Çin, Kitay, Tibet ve Moğol istilaları nedeniyle yabancı tesirlere daha fazla açılarak, daha kozmopolit bir şekil almıştır. (Esin, 1978: 142) Hindistan’dan gelen Budizm, İran’dan gelen Maniheizm inançları onların hayatına hâkim olmuştur. Bu dinlerin yanında Suriyeli rahipler ve Sogdların tavassutuyla Hristiyanlık, X. yüzyılla Orta Asya’ya giren İslam dini de Uygurları etkilemiştir. (Rasony, 1942: 98-99) Bu dinlerden ilk ikisi Uygur Uygurluğunu şekillendiren ve diğer Türk unsurlarından yabancılaşmasına neden olmuştur. Uygurlar, Uygurluğun maddî öğelerini almakla çok yüksek bir uygarlık seviyesine çıkmış, yerleşik hayata geçmiş çok önemli sanat eserleri vermiştir. Kâğıt ve Matbaa Uygurlarca kullanılmıştır. Yapılan araştırmalar, en eski matbaanın Uygurlar tarafından kullanıldığını göstermektedir. (Rasony, 1942: 103; Anadol-Abbasova, 2002: 588-589) Avrupalılar Uygur Medeniyeti’nden sadece matbaa noktasında etkilenmemişlerdi. Sadece Turfan havalisinden 130 küsür sandık kitap, ince deri ve kâğıda yazılmış yazı, heykel, minyatür, resim vs gibi Uygur eserlerinin Avrupalılarca götürüldüğü bilinmektedir. (Kafesoğlu, 1957: 54-55)

Uygurlar, bu maddî öğelerin yanında öz kültürüne, karşıt unsurların yerel kültürlerini de sokma faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu durum da kısa sürede Uygurların Çin hâkimiyetine girmelerine yol açmıştır. Yeni dinlerinin öğretileri gereği et yememe, hoşgörü adı altında savaşıma isteğinin kırılması gibi faaliyetler de Uygurların kısa süre içinde Çin hâkimiyetine girmesine yol açmıştır.

II. İslamiyet'ten Sonra Türkler

A. Türklerin İslamlaşması ve Türk Uygarlığında Etkileri

Araplar, Karlukların yardımıyla 751'de Talas'ta Çinlileri yendikten sonra Türk-Arap ilişkileri olumlu yönde gelişmişti. Nitekim bu savaştan sonra Pamir Havalisine ve Tanrı dağı ana silsilelerine kadar olan saha Arap hâkimiyetine girdi. (Rasony, 1942: 151) Bu tarihten sonra Türkler hızla İslam dinine girdiler.

Türkler, içine girdikleri İslam Uygarlığı'yla sıkı ilişkiler içerisine girdi. Türkler İslam Uygarlığı'nın birçok maddi değerini alarak önemli bir koruma kalkanına sahip olmuştur. Fakat bunların yanı sıra İslam dünyası içinde yer alan Arap ve Acemlerin yerel kültürel değerlerinden de etkilenmiştir. Bu durum da, Türklerin kendine has kültürel değerlerinden tavizler vermesine yol açtı. Yeni alınan farklı kültürel değerler Türk yaşantısına uymayan, onun ihtiyaçlarına cevap vermeyen değerlerdi.

Orduda geleneksel Türk tipi teşkilatlanmadan hızla uzaklaşıldı. Mete zamanında oluşturulan "Tümen", "Binbaşı", "Yüzbaşı", "Onbaşı" gibi teşkilatlanmalar, İslamiyet sonrasında otağ, hayl, on otağ gibi değişikliklere uğramış (Koca, 2000: 89), orduda Türkmenler pasivize edilerek gulamlar kullanılmış. Türkmenler sırf bu yüzden küstürülmüş, devletlerin kurucu unsuru olmalarına rağmen âdeta başıbozuk, devletin başına dert açanlar olarak addedilmiştir. Bu durum Gazneliler, Büyük Selçuklu, Osmanlıda su yüzüne çıkmışsa da 1826 yeniçeriliğin kaldırılmasıyla bu anlayış zayıflamış Türk milleti temelleri üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ordusunda ise tamamen değiştirildiği gibi Mete zamanındaki teşkilata dönülmüştür.

Türkler, dilleri konusunda da yabancı yerel kültürlerden etkilenmiştir. Bu evrede Türklerde Arapça ve Farsça hayranlığı artmıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri din kitaplarının ve ibadetin Arapça olmasıdır. Yeni Müslüman olan Türk milletinde başta din adamları ve yönetici kesim, Arapçanın kutsaliyetine inanmışlar, hem dilde hem de alfabede Arapçayı kullanmaya başlamışlardır. Türk İslam devletlerinden Gazneliler, Selçuklular ve Karahanlılarda bu durum belirgindi.

Bu etkilenmede, Araplar tarafından yapılan baskılar da önemli olmuştur. İslam tarihçilerinin de anlattıklarına göre: *"Türklerin tapıncakları yıkıldı. Bilginleri öldürüldü. Kitapları yakıldı. İslamlaşma pek büyük hizmet yapmış olan Afşin Türkçe kitap okuduğu için ölüm cezasına çarptırıldı. Böylelikle Türk kültürüne ve Türk diline korkunç bir yumruk indirilmiş oldu. Herkes Arap gibi konuşmaya, Arap gibi düşünmeye zorlanıyordu."* (Mahmud, 1997: XXXIV)

Türk, Fars ve Arapların yaşadığı bölgelerde kurulmuş olan Türk İslam Devletlerinde halk, kendi dilini konuşmuşken Devlet'in ricali ise edebiyat dili olarak Farsça, bilim dili olarak da Arapça kullanmışlardır. (Şahin, 1999: 74; Özakpınar, 1997: 148-149) Bu farklı dil özentisine karşı Türkler arasında birçok tepkiler de doğmuştur. **Divanı Lügat-it Türk** isimli eseri ile Arap Kültürüne ilk

karşı koyan XI. yüzyılda Kâşgarlı Mahmut, **Divan-ı Lügati't-Türk** adlı eserinde Türkçenin Arapça kadar üstün olduğunu Türkçenin öğrenilmesi ve korunması gerektiğini vurgulamıştır. (Mahmud, 1997: 5-6) Karamanoğlu Mehmet Beyin vezir olduktan sonraki ilk icraatı ise dil alanında olmuştur.o, *“Divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste ve mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanmayacaktır.”* emrini vermiştir. (Koca, 2000: 44) XV. yüzyılda da Ali Şir Nevai, Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu ispatlamaya çalıştığı **Muhakemetül, Lügateyn** adlı eseri yazdı.

Osmanlılar yerel kültür ögesi olan Türkçeye, dışarıdan aldığı yabancı yerel dilleri kendi kültürlerine ekleyince Osmanlıca denilen çok farklı bir dil oluşmuştur. Bu dil bırakın tüm Türk Dünyası içindeki yabancılaşmayı, kendi sınırları içindeki Türk unsurları arasında da yabancılaşma yaratmıştır. Öz kültürü gereği Türkçe konuşan halk, ricalin dilini anlayamaz, gazete, dergi okuyamaz hâle gelmişti. Bu da Osmanlı içindeki Türkler arasında bir birine yabancılaşmış sınıflar yaratmıştır.

Türklerde kadın erkek eşitliği anlayışı da zedelenmiştir. Türkler İslamlaştıktan sonra, Arap ve Acem kültüründen etkilenmeyle kadını ikinci plana atmaya başladı. Bu süreç birden olmamıştır. Nitekim Kâşgarlı Mahmut'un yazdığı **Divan-ı Lügatid Türk**'ten bunu anlayabiliriz. Bu eserde kadınlar hâlen “altın üzü”, “görm” gibi güzel ifadelerle anılmaktaydı. Bununla beraber kadın artık, “oxşagu” yani oyuncak gibi bir meta olarak da algılanmaya başlanmıştır. (Mahmud, 1997: 71, 138) Yine Türk kadını İslam'ın örtünün emrine “bürüncük” denilen bir baş örtüsü ile itaat etmiştir. Daha Arap'ın kara ve beyaz çarşafı ve peçeli yerel kültürünü almamıştı. (Mahmud, 1997: 71, 349, 510)

Türklerdeki kadına verilen değer maalesef hızla düşecektir. Kadın çok vakit söz söylemekten ve cemiyet hizmetlerinden de mahrum bırakılmıştır. **Kur'an**'da kadına bazı **Sureler** ehemmiyet vermişse de bu tatbik sahasında Araplarca tam uygulanmamış, kadının yüzü peçelenmiş, dış âlemle alakası kesilerek, hareme kapatılmıştır. Türk kadınlığı da cemiyette lüzumsuz bir unsur, süs eşyası derecesine indirilmiştir. (Kafesoğlu, 1957: 35-36) Türkler bu devrede birden fazla kadınla evlenmeyi farz telakki etmiş ve bu anlayışı da pek de yaygın olmamak üzere uygulamışlardı. Oysa İslam'da birden fazla kadınla evlenmek emir veya farz olmayıp sadece bir müsaadedir. (Arıkan, 1999: 12)

Kutadgu Bilig'de kadına olan saygının ne ölçüde değiştiğine örnekler verilebilir.

*“Kadını boş tutma, kapını kapa,
Kadından erkeğe hep gelir hata”* (Hacib, 1996: 117)

Türkler edebiyatlarında da, İslam'dan sonra baskın oranda bir Fars etkisine maruz kalmışlardır. Eski Türklerin, ölçüsü, hece ölçüsüydü. Sonraları Çağatay ve Osmanlı şairleri öykünme yoluyla İranlılardan aruz ölçüsünü aldılar. Bu

durum da aruz ölçüsüyle hece ölçüsü ikiliği oluşturdu. Birincisi seçkinlerin ikincisi ise halkın ezgili söyleme araçları görünümü yarattı. (Gökalp, 1997: 123)

Karahanlılar ve Memlûklular zamanında başlatılan Araplaşma süreci, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklularında “Horasanlaşma” denilen bir çizgiye itilmiş, Farsileşmeyle de Türk Kültürünün devreden çıkarılmasına neden olmuştur. Osmanlılarda bu Horasanlaşma daha derinden uygulama alanına aktarılmış, Türk insanı millî benliğini, değerler sistemi ve kendinde kendini arama ve bulma cehdine yönelik tüm özgüvenini devşirmeleşme uğruna kaybetmiştir. (Türkdoğan, 1999: 60) Bernard Lewis’in çok yerinde tabiriyle İslamlığı kabul eden uluslar arasında hiçbiri, kendi ayrı özdeşliğini İslam ümmeti içinde eritmekte, Türklerden daha ileri gitmedi. Osmanlı da tarih anlayışı da İslam’ın başlamasıyla özdeşleşmiş, Türklerin ve Türkiye’nin İslamlık öncesi tarihine ise hiçbir ilgi gösterilmemiştir. (Lewis, 1998: 327)

Selçuklular ve Osmanlılarda gerçekten çok güçlü bir Ümmetçilik anlayışı oluştu. Bu anlayış o kadar güçlüydü ki, kavmini tanıma ve sevme duygusunu bünyesinde eritmişti. Osmanlılarla aynı dine mensup olan Fars ve Arap milletleri dayanışma ve millî benlik duygusunu hiç kaybetmemiş ümmetçi anlayışa da yönelmemişlerdi.

Osmanlılarda, Türk kimliği önemsenmeyen, hakir görülen bir duruma dahi gelmiştir. O kadar ki Türk unvanı dahi kullanılmamaya başlanmıştı. İstanbullular kendilerine “şehri” namını veriyor, taşralılar ise coğrafi yakınlıklarına göre; “Arnavut”, “Arap”, “Kürt”, “Laz” diyorlardı. Karadeniz sahili yalnız Lazlarla, Doğu Anadolu yalnız Kürtlerle meskûn anlayışı oluşmuştu. Böyle bir coğrafi kavmiyet bulamayanlar ise geleceğini daha parlak gördüğü kavimlerden birine gönüllü yazılıyordu. Bu suretle aslen Türk olan birçok genç, Arnavutlukla, Araplıkla yahut Kürtlükle iftihar ediyordu. Ziya Gökalp Osmanlıda Türklerin konumu ve onlara bakış açısı için şunları söylemektedir: *“Türklükle mübahât eden tek bir fert yoktu.” Türk kelimesini ayıplı ünvanlar gibi kimse üzerine almıyordu. Türk, Doğu Anadolu’da Kızılbaş, İstanbul’da kaba ve köylü manalarına geliyordu.*” (Gökalp, 1976: 46-47)

Türkler İslamiyete geçiş döneminde kılık kıyafet geleneğinde İslam dininin gereği kıyafetleri kendi kültürüne göre değiştirmeye başladı. Fakat çoğunluğu kendi kültürel öğelerden oluşmaktaydı. Erkekler başlarına “börk”, kadınlar ise “börk”ten başka “bürüncük” denilen bir başörtüsü takmaktaydılar. (Mahmud, 1997: 349, 510) Vücudun üstüne ise “gömlekler”⁴ giyilmekte bunları ise deri ve kumaştan yapılmış “pantolonlar” tamamlamaktaydı. Ayaklara ise çorap, uzun veya kısa keçeden yapılmış “oguk” denilen çizmeler, hayvan derisinden yapılmış “izlik” denilen Türk çarığı ve “başak” denilen pabuçlar giymekteydiler. (Mahmud, 1997: 67, 378,104) Fakat bu geçiş dönemi hızla sona

⁴ “Gömlekler” bugünkü gibi düğmeli gömleklerdi. Bu gömlek düğmelerine de “boğmak” adını verirdiler. (Bkz.: Mahmud, 1997: 466)

ermiştir. Türkler erkeği ve kadınıyla yerli kültürdeki kıyafetinden uzaklaşmıştır. Kıyafetleri bollaşmış; “şalvar”, “çarşaf”, “ferace”, “peçe” gibi kendi kültürel yapısında olmayan kıyafetleri giymeye başlamıştır. Bu durum da kıyafet alanında da kendi içinde bir yabancılaşmayı beraberinde getirdi.

B. Türklerde Yabancılaşmaya Karşı Tepkiler

1. Tepkiyi Ortaya Çıkaran Amiller

Türk kültüründe yabancılaşmaya tepki gerek Osmanlı gerekse Osmanlı dışındaki Türkçülerin faaliyetleri merkezinde gerçekleşmiştir. Fransız İhtilali sonrasında milliyetçilik ruhuyla hareket eden Osmanlı gayri Türk unsurları birer birer isyan edip bağımsızlıklarını kazandıkça Türkçülük hareketleri de hızlanmıştır. Özellikle Balkan Savaşı sonrası bu düşünce sistemi devlet yönetiminde yerini almıştır. Türkçülük fikrinin sağlanmasında Avrupa’da gerçekleştirilen Türkoloji çabaları ve Türk Bilimcilik çalışmalarının da büyük etkileri olmuştur. (Gökalp, 1976: 3-4) Fransız Joseph de Guignes’in; **Hunların Umumi Tarihi**, Arthur L. Davits’in **Türk Dili Grameri**, Leon Cahun’un **Asya Tarihine Giriş** adlı eserler, Türklerle Osmanlı öncesi tarihlerini hatırlatmış ve İslam öncesinde de büyük işler başardıklarını göstermiştir. (Eroğlu, 1992: 55) Yine Avrupa’ya öğrenim görmeye giden Türk gençleri ve Osmanlı’ya gelen bazı Macar, Leh tacirleri; Remusat Sacy, Vambery, Leon Cahun gibi Türkologların eserlerini Türk kamuoyuna ulaştırarak Türklük şuurunun uyanmasına katkıda bulunmuşlardır. (Kodaman, 1993: 62)

2. Dış Türkler ve Türk Dünyası Adına Faaliyetleri

1876 yılından itibaren Kafkas, Kırım, Kazan’da milliyetçilik hareketleri kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye dışında ilk Türkçü hareket Azerbaycan’da başlamıştır. Tarih alanında, Abbas Kulu Ağa Bakühanlı, edebiyat alanında ise Mirza Fethali Ahunzade ilk sistemli Türkçü çalışmalarda bulunmuşlardı. Azeri Türkleri Bakü’de Rusya’nın ilk günlük, Türkçe gazetesi olan **Hayat**’ı kurdular. Bu gazetenin kurucuları: Zeynelabidin Takioğlu, Hüseyinzade Ali Bey, Ahmet Ağaoğlu ve Ali Merdan Topçubaşı oldu. Azerbaycan’da ve Kafkasya’da Türk Birliği için Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali Beylerin günlük matbuat çalışmaları çok faydalı olmuştur. Bunlar özellikle içinde buldukları mezhep farklılıklarını ortadan kaldıracı, kadının özgürleşmesi ve alfabe sorunları üzerinde çözümler aramışlardır. (Akçura, 2001: 188-227) Azerbaycan’da Hüseyinzade Ali Bey, bütün Türklerin Macarların ve Finlilerin birleşmesi gerektiğini savunarak, ilk defa Turancılık çalışmalarında bulunmuştur. (Akçura, 1990: 148-153)

Dış Türklerde Türk dünyasının birlik ve beraberliğinin sağlanması yönündeki çabalarıyla İsmail Gaspıralı’nın ise ayrı bir yeri vardır. Gaspıralı farklı coğrafyalarda büyük bir Türk kitlesinin parça parça yaşadığını ve bu kitlenin ilim ve medeniyetçe diğer milletlere nazaran geri kaldığını hatırlatmıştır. (Akçura, 2001: 77) Gaspıralı, 1883’te imtiyazını aldığı

Tercüman'da en önemli mesaisi, millete kendi dilinde ilim vermek, Avrupa ilimlerini ve eğitimini, hüner ve sanayini kazandırmak olmuştur. Gaspıralının prensiplerinden biri de Türk kadınına hürriyet ve erkeklerle eşitlik temin etmek lüzumu olmuştur. (Akçura, 2001: 79-82) Onun Türk Dünyasına bıraktığı asıl önemli miras hiç şüphesiz “Dilde, fikirde, işte birlik” sloganıydı. Bu slogan özellikle açılan yeni mekteplerde uygulanacaktı. İsmail Bey'in umumi dilden kastı ise İstanbul Türkçesi'ydi. Mekteplerde dil birliğiyle beraber fikir ve iş birliği de öğretilcekti. (Akçura, 2001: 84-65)

Batı Türkistan'da Ceditçilik hareketi de Türk dünyası içindeki yabancılaşmaya darbe vuran önemli bir hareket olmuştur. Batı Türkistanlı aydınlar, XIX. yüzyılda Türkistan'ın Rus esaretine sebep olarak cehalet, taassup ve teknolojik geriliği görmüşlerdi. Bundan kurtulmak için, Avrupa teknolojisiyle Türk kültürünün kaynaştırılması gerektiğini ileri sürmüşlerdi. Hokand Hanı Alim Han'ın kardeşi Seyyid Muhammed Hekim Han, Buharalı Abdurreşid İbrahim ve İsmail Gaspıralı gibi önderlerin sayesinde ceditçilik hızla yayılmış. Avrupa tarzında birçok okul Semerkant, Fergana gibi yerlerde açılmıştır. Bu okullarda Türkçe eğitim verilmiş, Ceditçiler fikirlerini daha iyi yaymak için 1906'dan itibaren çeşitli gazete ve dergiler de çıkarmışlar, dernekler kurarak teşkilatlanmışlar ve Türkistan'ın bağımsızlığı için siyasi mücadelede de bulunmuşlardı. (Hayıt, 1987: 84-87)

Yusuf Akçura'nın 1904'te Mısır'daki Türk gazetesinde neşredilen “Üç Tarz-ı Siyaset” başlıklı makalesi Türkçülük fikrinin dönüm noktalarından biridir. Bu makaleyle ilk defa Türk milliyetçiliğinin siyasetle ilişkisi ele alınmış ve Türkçülüğün, devlet idaresinde de tatbik edilebileceği vurgulanmıştır. (**Osmanlı Ansiklopedisi**, 1993: 139) O Türkçülük siyaseti sayesinde Anadolu Türklüğü ile Türkistan Türklüğünün birleştirileceğini ve böylece Türklüğün dünyada yeniden söz sahibi olacağını ifade etmiştir. (Akçura, 1990: 137-141)

3. Osmanlı İçinde Türk Birliği Çalışmaları

XVIII. yüzyıldan itibaren Rus ve Çin işgaline uğrayan Türkistan Türklerinin Türkçülük faaliyetleri, Osmanlı aydınlarının Türkçülüğe meyletmelerine önemli katkıda bulunmuştur. Kırım Savaşı'ndan sonra İmparatorluğa göç eden Türklerin gördükleri zulüm ve baskıları aktarmaları, Osmanlı aydınlarında Türk kimliği meselesinin tartışılmasına yardım etmiştir.

Osmanlıda 19. yüzyılının sonlarında, Batı Uygarlığına karşı oluşan yaklaşımlardan Türkçülük, Türk kültürünün istikbale, öz değerleriyle taşınmasını amaçlaması açısından önemlidir. Türkçüler, Batı Uygarlığı ve Türk kültürü esasına dayalı modern bir cemiyet yaratıp Türk âlemiyle bütünleşmek davasını gütmüşlerdir. (Güngör, 1990: 47: 238)

Türkçüler, Avrupalılaşmaya taraftar değillerdi. Onlar sadece modernleşmeyi Avrupa tekniğinin kabulü manasında benimsemişlerdir.onların programı: Büyük Türk Birliği (Pantürkizm); Türk tarihi ve kültürü, Türk dili, İslam

beynelmilellyeti, modernleşme, millî iktisat ve millî edebiyat temeline dayanıyordu. Yani dünyadaki tüm Türkler arasında yabancılaşmaya yol açan engelleri ortadan kaldırıp, ortak bir değerler bütünü oluşturmak. Daha da ötesi bir çatı altında bütün Türk Milletini toplamaktı. (Safa, 1997: 22-56)

Türkçülük hareketlerinin önünü açacak olan 1826 yılındaki Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması faaliyeti önemlidir. Başta Gazneliler, Büyük Selçuklu, Osmanlı ordularında imtiyazlı olarak kullanılan gayri Türk unsurlarının orduda imtiyazı böylece ortadan kaldırılıyordu. Bu da yıllardır orduda bile küstürülmüş Türkmenler için umut verici bir durumdu. Diyebiliriz ki bu devrim, Türkler arasında yabancılaşmanın ortadan kaldırılması alanında atılan önemli bir adımdı.

Tanzimat'la birlikte Batı medeniyetinden birçok maddi ögeler alındı. Kılık kıyafette: Pantolon, gömlek, fes; masa, sandalye, hukukta eşitliğe dayanan kanunlar gibi birçok maddi öge Türk coğrafyasına sokulmuştur. Yıllar önce Türkler tarafından kullanılan bu gibi maddi değerlerin özellikle Arap ve Fars yerel kültürlerin etkisiyle kullanımı oldukça zayıflamıştı. Araplar gibi çarşafa bürünme, bol elbise giyinme, yerde ve elle yemek yeme alışkanlıkları, hukukta erkek egemenliği prensipleri gibi ögeler hızla Türkler arasında yayılmıştır. Nitekim Tanzimat'la beraber Türkler yıllar önce medeniyetin yön değiştirmesi neticesinde Batı'ya teslim ettiği uygarlığın maddi ögelerini geri almıştır.

Türk milletinin kendi içinde yabancılaşmasını ortadan kaldıracak bir yaklaşım olan Türkçülük hareketleri, önceleri kültürel alanda vuku bulmuştur. Bu ilk harekette Türk milletinin hâkim millet olduğu vurgulanmış, hece vezninin kullanılması gerektiği ve Osmanlı Türkçesi'nin, Çağatay Türkçesi'nin bir kolu olduğu belirtilmiş; Türklerin ilim sahasında da üstün olduklarına ve Farabi, Buhari, İbn-i Sina gibi ilim adamlarının Türklüğüne dikkat çekilmiş; Askeri Rüştüye Okulları kurularak, buralarda millî tarih esasına göre Türkçe eğitim öğretim yaptırılmış, Türklerin atalarının Hunlar olduğu ispatlamıştı. (Taneri, 1993: 175) Tanzimat Dönemi'nde Şinasi'nin **Şecere-i Turki** adlı eseri ve Ziya Paşa'nın şiirlerdeki yalın Türkçe, Türkçülüğün dildeki başlangıcı olmuştur. Bu akımın duayeni ise **Lehçe-i Osmaniye** adlı eserin yazarı Ahmet Vefik Paşa olmuştur. (Akçura, 2001: 17-23) Yine Mustafa Celalettin'nin Fransızca yazdığı, **Eski ve Yeni Türkler** adlı eseri de Türk tarihi açısından önemlidir. (Akçura, 2001: 23-26)

I. Meşrutiyet Dönemi'nde, Vatan ve Millet sevgisi üzerinde durulmuştur. Namık Kemal, Vatan ve Hürriyet fikirlerinin temellenmesinde, Şemsettin Sami, **Kamûs-u Türkî** adlı eseriyle Türk dilinde çok faydalı olmuşlardır. Yine bu dönemde Necip Asım Bey, Veled Çelebi, Bursalı Tahir Bey, Raif Fuad Bey, A. Hikmet Müftüoğlu, Mehmet Emin Yurdakullar Türklük bilincinin hatırlanması noktasında katkıları büyük olmuştur.

II. Meşrutiyet'ten sonra ise Türkçülüğü benimsemiş ve bu noktada Türk dünyasının birleştirilmesi idealine inanan İttihat ve Terakki Partisi Osmanlının yönetimine geçmiştir.

Osmanlının son dönemlerinde II. Meşrutiyet esnasında, Türk dilini ve imlasını ıslah, gramerini düzenlemek, bir lügat kitabı meydana getirmek gibi vazifeleri başarmak gayesiyle ilmi encümenler kurulmuş, samimi çabalar sergilenmişse de istenen başarı sağlanamamıştır. (Turhan, 1987: 189)

Türkçülük düşüncesinin siyasi alanda tatbikçileri olan İttihat ve Terakki yönetimi Balkan savaşlarından sonra Türkçülük düşüncesi merkezinde bir politika izlemiştir. (Safa, 1997: 73)

Rus ihtilali üzerine, İstanbul'a gelen Kırımlıları İstanbul Türk Ocağı'nda selamlayan Hamdullah Suphi onlara: *"Biz yalnız bir şey istiyoruz. Dil birliğiyle vicdan birliği. Uzak yakın bütün Türklerin kalpleri aynı duygularla çarpsın, zihinleri aynı birlik hülyasına dalsın. Biz bu hülyadan başka bir şey istemiyoruz."* (Safa, 1997: 77) diyordu.

Osmanlı içerisinde kadın hakları, özellikle Türk Ocakları ekseninde yürütülmüştür. II. Meşrutiyet'le birlikte kadın erkek eşitliği ile ilgili girişimler artmıştır. Kız-erkek karışık eğitim artırılmış, kadınların sosyal hayatta daha fazla yer almasına çalışılmıştır. Kadın memuriyet hayatına atılmış, Birinci Dünya savaşı sırasında askere giden erkeklerin yerlerini almaya başlamıştı. Böylece memur olan kadınların peçeleri kalkmış, çarşafı elbiseye yakın bir şekil almıştır. (Turhan, 1987: 188)

Rus baskısı sonrasında Türkiye'ye göç eden Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Ali Bey Hüseyinzade gibi idealist Türk aydınları iktidarı elinde bulunduran İttihatçılarla iyi ilişkiler kurmuşlar ve hızla teşkilatlanmaya gitmişlerdi. (Saray, 1995: 21) 1908'den itibaren geçilen bu teşkilatlanma devresi neticesinde: 25 Aralık 1908'de Türk Derneği, 1911'de Türk Yurdu Cemiyeti ve onun yayın organı **Türk Yurdu Mecmuası**, 12 Mart 1912'de Türk Ocağı, Selanik'te **Genç Kalemler** hareketi gibi oluşumlar Osmanlı'da Türkçülük hareketlerinin odak noktaları olmuştur. Bu teşkilatların en büyük amaçları bütün Türklerin anlayabileceği bir arı Türkçe kullanarak, Türk tarihinin öncelerini de ortaya çıkarıp tüm Türk dünyasını ortak değerler noktasında buluşturmaktır. (Akçura, 1990: 228-260) Bu teşkilat ve yayın organlarında Ahmet Mithat Efendi, Necip Asım Bey, Bursalı Tahir Bey, Yusuf Akçura, Mehmet Emin Bey, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi vb. birçok Türk aydını, yazarı ve şairi görev almıştı. İttihatçılardan Enver Paşa I. Cihan Savaşı'nda Türk Dünyası'yla buluşmak için açtığı Kafkas Cephesi hüsrarla sonuçlanmıştı. Bu dönem çalışmaları Cumhuriyet Türkiyesi'ne ışık olmuştu.

4. Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı idarecileri, devlet büyüdükçe uygulamış olduğu kültür politikasıyla Türk kültüründen uzaklaşmışlar ve dolayısıyla da halka yabancılaşmışlardır.

Nihayetinde Osmanlı idarecilerinin kültürüyle Türk halk kültürünün arasında derin bir uçurum oluştu. İmparatorluğun ömrü boyunca bu kültür farkı artmıştır. Böylece yöneticilerle halk birbirine yabancı kalarak yaşamışlardır. (Turhan, 1974: 43; Güngör, 1990: 81-82) Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Türkçülük fikrine sahip aydınlar ise, sadece Osmanlı ricali ve halkı arasında değil, tüm Türk dünyası içindeki yabancılaşmayı ortadan kaldırmayı amaçlıyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Osmanlının son zamanlarında ivme kazanan Türkçülük düşüncesine inanmış ve onun programını tatbik sahasına koyabilmeyi başarmış bir niteliğe sahiptir. Mustafa Kemal Paşa, Türk milletini sadece Anadolu coğrafyasında yaşayan bir topluluk değil, tüm dünyada yaşayan bütün Türk kitleleri olarak görmekteydi. Bu önemli Türk kitlesinin çağın modern hayatına kavuşturulması gerekliliğine inanmaktaydı. Bu noktada, Mustafa Kemal Paşa, yerel kültürel öğelere sadık kalmış, Türk kültürüne özellikle Arap ve Acem dünyasının kültürel değerlerinden katılmış unsurları ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. o, çağın en gelişmiş Batı Uygarlığı'ndan maddi değerleri alma yoluna gitmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, yapacağı inkılaplarda Namık Kemal'i heyecanlarının; Ziya Gökalp'i ise fikirlerinin babası olarak kabul etmişti. Özellikle Ziya Gökalp'in fikirleri Mustafa Kemal Paşa'nın yapacağı inkılaplarda esin kaynağı olmuştur. Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın önemi, Ziya Gökalp'in fikriyat sahasına soktuğu değerleri,⁵ tatbik sahasına koymayı başarabilmesidir.

Mustafa Kemal, dönemin sosyal dinamiklerini yakından izlemiş ve Yeni Osmanlılar, Jön Türkler ve İttihat Terakki gibi kuruluşların sosyopolitik görüşlerine hiçbir zaman yabancı kalmamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Osmanlıdan kalan Garplılaşma ve Türkçülük düşüncelerinin prensiplerinden faydalanmıştır. İnkılabını bu iki prensibin özü olan Milliyetçilik ve Uygarlık prensibine oturtmuştur. (Safa, 1997: 90-91) Cumhuriyet döneminde yapılan inkılaplardan milliyetçilikten doğma olanları: Millî Hâkimiyet'in tesisi ve Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu, saltanatın ve hilafetin ilgası, Millî ekonominin amaçlanması, Osmanlı çerçevesinden çıkarılan Türk tarihinin Orta Asya'daki yataklarına kadar genişletilmesi, Türk dilinde Güneş-Dil Teorisi'ne giden bir kendi kendini bulma ve tasfiye hareketi, **Kur'an**'ın tercüme ettirilmesi ve ezanın Türkçeleştirilmesi olarak özetlenebilir. (Safa, 1997: 98) Uygarlıktan doğma inkılab hareketleri ise: Laikliğe ait bütün inkılab hareketleri, şapkanın ve Latin harflerinin kabulü, Darülelhan'da alaturka kısmın ilgası, yalnız Garp

⁵ Ziya Gökalp'in fikriyatını, İstanbul dilinin millî bir dil olması ve Avrupa Medeniyeti içinde bir Türk kültürü olarak oluşturabilmesiyle bütün Türklerin Millî Birliği'ni beraberinde getirmesi şeklinde özetleyebiliriz.

Ziya Gökalp Türk birliği düşüncesini zamanının tezahüratı hâline gelecek şu sözleriyle açıklamıştır:

"Vatan ne Türkiye'dir Türk için ne Türkistan;

Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!" **Bkz.** (Gökalp, 1996: 25-26, 14-19, 78-79)

musikisi öğreten konservatuvarın tesisi, Garp takviminin, İngiliz haftasının ve Pazar tatilinin kabulü, bütün garb muaşeret ve kıyafetlerinin resmîleşmesi olarak özetleyebiliriz. (Safa, 1997: 99)

Uygarlık inkılaplarıyla Batı'ya, milliyetçilik inkılaplarıyla tüm Türk dünyasına yaklaşılmak hedeflenmiştir. Yani, Mustafa Kemal Paşa, yerel kültürel değerlerle tüm Türk dünyasında yabancılaşmaya engel olmayı ve aynı zamanda Batı Uygarlığının maddi öğelerini alarak modern bir yaşamı hedeflemiştir.

Mustafa Kemal yeni kurulan devleti, Osmanlı gibi İslam tarihiyle başlatmayıp Türk tarihinin ilk safhalarından başlatmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni de şu ana kadar kurulmuş olan Türk Devletlerinin bir devamı olarak görmüştür. Bunun bir göstergesi olarak da 1937 yılında Cumhurbaşkanlığı Forsu'na 16 Türk devletinden biri olarak on altı yıldızı koydurmuştur. (Taneri, 1982: 13)

Yine Atatürk, Türk İnkılâbıyla dinî gelenekler arasından yalnız uygarlaşmaya engel olan âdetleri tasfiye etmiştir, diğerlerine laik prensipler gereği müdahale etmemiştir. (Safa, 1997: 108)

Mustafa Kemal Paşa, kılık kıyafet meselesine önemle eğilmiştir. O, mevcut kılık kıyafeti millî ve uygarlıktan uzak olduğunu bu durumun hızla değiştirilmesi gerektiğine inanmıştır. (**Söylev ve Demeçler**, 1997: 220) Nitekim Mustafa Kemal Paşa önderliğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nde pantolon, ceket, gömlek, şapka gibi Uygar kılık kıyafeti zorunlu kılınmıştır. Böylece Türkler yıllar öncesinde kullandığı ve Uygarlık denizine kattıkları değerlerini gelişmiş şekliyle geri almıştır.

Atatürk de Gaspıralı gibi Türkçenin bütün Türk dünyasında müşterek bir dil olarak kullanılmasını sağlamak için gerekli faaliyetleri başlatmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkçeye çok önem verilmiş âdeta Türkçe diriltirmiştir. Mustafa Kemal, Dünya Türklüğünün ortak bir Türkçede ve alfabede buluşması yönünde faaliyetlerde bulunmuştur. 1 Kasım 1928 yılında Arap alfabesi terk edilerek Latin esash alfabeyle geçilmiştir. Bu alfabe değişikliğiyle Türk Dünyası'ndaki kültür kopukluğuna ortak bir alfabeyle yanıt vermiştir.

18 Kasım 1929 yılında ise Türkçe için yeni bir lügat yapılmasına karar verilmiş ve bunun için bir de Dil Encümenliği kurulmuştur. Bu lügatta yıllardır Türkçeyi katletmiş Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeden arındırılmıştır. Atatürk, Türk dilini ve tarihini ilmi usullerle araştırıp ortaya koymak için Türk Dil ve Türk Tarih kurumlarını da kurarak Türk dünyasında ortak kültür oluşturulmasında çok önemli adımlar atmıştır. (Saray, 1995: 54) Atatürk bu kurumlarla Türk milletinin uygarlık sahalarına olan katkılarını ortaya koyacak, Türk çocuğuna atalarından gurur duymasını sağlayacak her şeyden önce Türk dünyasıyla olan ilişkileri arttıracaktı. (Saray, 1995: 55) Asırlar evvel Orta Asya'dan gelmiş olan Anadolu Türkleri, bilhassa konuşma dilinde müşterek

kültür unsuru olarak bunu sürdürüyorlardı. Atatürk'ün direktifiyle Anadolu halkının kullandığı kelimeler tespit edildi ve yazı dilinde değişikliğe uğrayan veya kaybolan kelimelerin yerine bunlar konacak ve böylece diğer Türk topluluklarıyla meydana gelen dil kopukluğu giderilecekti. (Saray, 1995: 57)

Mustafa Kemal Paşa, kadın haklarına çok önem vermiştir. O, kadının birçok alanda ikinci sınıf muamelesini görmesine karşı çıkmış, İslam ve Türk tarihinin araştırıldığı takdirde kadına gereken değer yeniden verilmesi gerektiğinin görüleceğini belirtmişti. Mustafa Kemal Paşa kadının tamamen erkekle eşit şartlarda toplumsal hayata katılması gerektiğine inanmaktaydı. (**Söylev ve Demeçler**, 88-90) Bu inanca sahip olan Mustafa Kemal Paşa, kadının toplumdaki yerine büyük önem vermiştir. Cumhuriyet devrinde kadına ise hak ettiği değer verilmiş, erkekle aynı seviyeye getirilmiştir. Kadına, seçme ve seçilme hakkı, kılık kıyafetle modern bir görüntü, eğitim - öğretim hakkı sonuna kadar verilmişti. Bu haklar da, getirilen medeni hukukla güvence altına alınmıştı. Böylece de Türk kadını yeniden hak ettiği değere kavuşmuştur. Cumhuriyet dönemimizde kadınlarımıza tanınan haklar, garp aleminin bir lütfu olmayıp; Avrupa yoluyla eski Türk geleneklerinin canlanması olarak kabul edilmelidir. (Kafesoğlu, 1957: 36)

Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki çalışmalarla Batı Türk dünyasını temsil eden Türkiye'de Türk kimliğine yeniden ulaşıldı. Milletleşme, Kimlik arama ve tarih tezi, Ortak duygularda birleşmenin aracı olarak dil tezi, bu kimlikleşmenin temel taşları olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında okul şapkalarına, resmî devlet pullarına ve Türk kâğıt paralarına Türkçülerin sembolü olan Bozkurt amblemleri yerleştirilmiştir. Osmanlıda hakir görülmekte olan Türk, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte tıpkı yıllar öncesinde olduğu gibi asil bir kan olarak addedilmiştir. (Türkdoğan, 1999: 58) Kemalist sistem Karahanlılar, Memlûklar, Selçuklular ve Osmanlılardan beri süre gelen Farslaşma ve Araplaşma zihniyetine son vermek suretiyle millî birlik ve beraberlikte bütünlüşmeyi sağlamıştır. (Türkdoğan, 1999: 60; Körüklü, 1999: 54)

SONUÇ

Türkler tarihin muhtelif zamanlarında farklı coğrafyalarda değişik medeniyet sahlalarında birçok devletler kurmuşlardır. Onlar yaşamlarını idame ettirebilmek için uygarlık esaslarını bünyelerine sokmak zorundalardı. Türkler bunu yaparken yabancı yerel kültürleri de bünyelerine sokmuştur. Bu durum da bunu gerçekleştiren Türk kolunun Türk dünyasına yabancılaşmasına yol açmıştır. Türkler bu doğrultuda; Çin, Fars, Arap, Avrupa yerli kültürleriyle münasebete girmişlerdir.

Tarih, Türklere şunu göstermiştir ki, öz kültürünü Medeniyetin maddi öğeleriyle birleştirdiği ölçüde ancak; birbiriyle birleşme, güç, kudret, iyi yaşam ilerlemiş bir millet olunabilmektedir. Aksi takdirde yok olmaya mahkûm olunmaktadır. Bu noktada Türkler gayet modern bir yapıya sahipken yabancı kültürel öğeler neticesinde bu modern yaşamlarından uzaklaşmışlardı. Bu uygar

yaşam, Batı Medeniyeti'yle maddi öğeleri almasıyla yeniden kavuşmuştur. Türkler bu öğeleri hafızalarında saklamışlar ve hatırlamışlardır. Bu hatırlamayı da bütün Türk dünyasındaki aydınların mücadeleleri hızlandırmıştır. Bugün Türk Dünyası geçmişe oranla durumu iyi olsa da, dünya konjüktürünün Türk dünyasına açtığı birleşme yolunu en iyi şekilde değerlendirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Yusuf, (1990), **Türkçülük**, İstanbul: Toker Yayınları.
- Akçura, Yusuf, (2001), **Yeni Türk Devletinin Öncüleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arıkan, Sabri, (1999), "Dilde Fikirde İşte Birlik", **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**, 6 (150).
- Anadol, Cemal-Abbasova, Fazile, (2002), **Türk Kültür ve Medeniyeti**, İstanbul: IQ Yayınları.
- Aslanapa, Oktay, (1999), **Türk Sanatı**, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, (1997), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Bilgiç, Emin, (1986), **Millî Kültür Davamız**, İstanbul.
- Çandarlıoğlu, Gülçin, (2003), **İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Ergin, Muharrem, (1994), **Orhun Abideleri**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eroğlu, Hamza, (1992), **Atatürk ve Milliyetçilik**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Esin, Emel, (1978), **İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş**, İstanbul.
- Gökalp, Ziya, (1976), **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, İbrahim Kutluk (Haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- , (1991), **Türk Uygarlığı Tarihi**, Yusuf Çotuksöken (Haz.), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- , (1997), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Güngör, Erol, (1986), **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- , (1990), **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hacib, Yusuf Has, (1996), **Kutadgu Bilig**, Fikri Silahdaroğlu (Haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hayit, Baymirza, (1987), **Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslamiyet'in Bazı Meseleleri**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim, (1957), **Türkler ve Medeniyet**, İstanbul: İstanbul Yayınları.

----, (1987), **Türk Bozkır Kültürü**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Koca, Salim, (2000), **Türk Kültürünün Temelleri II**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kodaman, Bayram, (1993), "Osmanlı Siyasi Tarihi 1876-1920", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul: Çağ Yayınları.

Körüklü, Refet, (1999), "Cumhuriyetimizin Kâr ve Zarar Hesabının Çıkarılması Gerekir", **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**, 3 (147).

Lewis, Bernard, (1998), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Metin Kırathlı (Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mahmud, Kâşgarlı, (1997), **Divan-ı Lügat-it Türk**, Besim Atalay (Çev.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Osmanlı Ansiklopedisi, (1993), Tarih-Medeniyet-Kültür, İstanbul: Ağaç Yayınları.

Ögel, Bahaeddin, (1991), **İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öksüz, Enis, (1982), **Genelde Kültür ve Temel Değerler**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özakpınar, Yılmaz, (1997), **İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, s. 148-149.

Rasonyi, L., (1942), **Dünya Tarihinde Türklük**, Ankara: İdeal Matbaa.

Safa, Peyami, (1997), **Türk İnkılabına Bakışlar**, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Saray, Mehmet, (1995), **Atatürk ve Türk Dünyası**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Şahin, Muhammet, (1999) **Türk Tarihi ve Kültürü**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Taneri, Aydın, (1982), **Atatürk İlkelerini Yorum Metodu**, Ankara.

----, (1993), **Türk Kavramı'nın Gelişmesi**, Ankara: Ocak Yayınları.

Thomsen, Vilh., (1993), **Çözölmüş Orhon Yazıtları**, Vedat Köken (Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Topçu, Nurettin, (1998) **Kültür ve Medeniyet**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Turhan, Mümtaz, (1974), **Garplılaşmanın Neresindeyiz ?** Ankara: Yağmur Yayınları.

----, (1987), **Kültür Değişmeleri**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Türkdoğan, Orhan, (1999), “Kemalist Sistemde Milletleşme”, **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**, 3 (147).

